
THE ROLE OF UNPREDEP IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Julijana Jovanovskabogdanova.julijana@gmail.com**Biljana Bogdanova-Smilevska**biljana.bsmilevska@gmail.com

Abstract: The whole work of the UN is based on the prevention and itself, represents mechanism and instruments for defending the peace. Developing of one preventive mission is far more beneficial than to take over other post-conflict measures. The real meaning of the prevention is seen right at this segment. The Republic of Macedonia needed the use of a preventive mission on its territory. Developing the mission of UNPREDEP has shown like a good example for obstructing and escalating the conflicts coming from north, and may be used like a model for future preventive missions. The benefit from one preventive mission may be enormous for the host country, but as well it may be beneficial for the neighbour countries. When a preventive mission is present, the time should be used to develop the country, the region where the mission is based, and to defend and strengthen the peace and the security of the country, and also to offer help in different segments, particularly if it's about a young country, like The Republic of Macedonia at that time, in which the forces of the UN were stationed.

Keywords: preventive deployment, peace keeping, diplomatic mission, collective security, UN peacekeeping operations.

УЛОГАТА НА УНПРЕДЕП ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**Јулијана Јовановска**bogdanova.julijana@gmail.com**Билјана Богданова-Смилевска**biljana.bsmilevska@gmail.com

Резиме: Целокупната работа на ОН се заснова врз превенцијата и истата промовира механизми и инструменти за зачувување на мирот. Воспоставување на една превентивна мисија е далеку поинсплатливо од преземање на други постконфликтни мерки. Вистинското значење на превенцијата се гледа токму во овој сегмент. Република

Македонија имаше потреба од превентивна мисија на нејзината територија. Воспоставувањето на мисијата на УНПРЕДЕП се покажа како добар пример за спречување на ширењето на конфликтот од север и може да послужи како модел за идни превентивни мисии. Придобивките од една превентивна мисија можат да бидат големи, како за државата-домаќин, така и за соседните држави. Периодот во кој е присутна една превентивна мисија треба да биде целосно искористен за развој на државата и регионот каде што е воспоставена, да го зачува и зацврсти мирот и безбедноста и да понуди помош во различни сегменти, особено ако станува збор за млада држава, како што беше Република Македонија во моментот на стационарањето на силите на ОН во неа.

Клучни зборови: дипломатија, превентивно распоредување, зачувување на мирот, дипломатски мисии, колективна безбедност, мировни операции на ООН.

1. ВОВЕД

Спречувањето на некоја штетна појава е проблем кој е присутен насекаде во светот. Од тие причини, на планот на превенција, се вложуваат многу напори со цел да се изгради еден моќен превентивен концепт. На ова поле посебно се истакнува Организацијата на Обединетите нации, како меѓународна организација која има направено многу за превенцијата и сè уште работи на неа. За да можеме да ја потврдиме улогата која ја имаат ОН на планот на превенција, подетално ќе се задржам на превентивната мисија на ОН во Македонија-УНПРЕДЕП. Преку детална разработка на активностите кои ги преземале силите на ОН за време на присуството во Македонија, ќе може да се види улогата на ОН при превенција на конфликтите. Мисијата на УНПРЕДЕП може да се смета како прв позитивен пример на ОН за спречување на конфликтите.

2. ПРЕВЕНТИВНО РАСПОРЕДУВАЊЕ

Превентивното распоредување треба да биде средство за превенирање на постоечкиот или потенцијалниот спор и да се обезбедат поволни услови за да се постигне решение за спорот. Во Агендата за мир се потврдени принципот на согласност и принципот на барање на државата-членка или државите-членки кои се инволвирани во спорот за превентивно распоредување на силите на ОН. Превенцијата на конфликтот, преку рано предупредување, тивка дипломатија и во определени случаи преку превентивно распоредување, е подобар начин за справување со конфликти од преземање на огромни политичко-воени напори за да се разреши конфликтот откако ќе избие.

Превентивната операцијата на мировните сили на Обединетите нации ѝ беше потребна на Република Македонија, во периодот по нејзиното осамостојување. Станува збор за УНПРЕДЕП (United Nations Preventive Deployment Force), една континуирана операција која опфаќа неколку последователни институционални фази. За да можеме да го проследиме присуството на трупите на Обединетите нации во Република Македонија уште од самиот почеток, треба да се напомене дека мисијата најпрво започна како дел од УНПРОФОР (United Nations Protection Force). Присуството на трупите на ОН во Македонија отвара многу можности што можат да послужат како пример и модел за спречување на конфликти и на други места во светот. Горчливите искуства на Втората светска војна ѝ покажаа на светската заедница дека огнот треба да се гасне пред да се разгори до степен што не ќе може да се контролира. Концептот за превенција на конфликти е повеќезначаен, бидејќи може да се состои од претконфликтна (проактивна) и постконфликтна (реактивна) превенција.²⁶⁶ Превентивните мерки бараат поголема дипломатска вештина и пофлексибилна техника на преговарање во однос на другите реактивни мерки. Тоа можеби е така бидејќи претконфликтната превенција е покомплексен предизвик, т.е. страните не се свесни за трагедијата и за високата цена на вооружениот судир, и како резултат на тоа, не се доволно подготвени да се свртат кон мерките кои водат до помирување. Постконфликтната превенција настанува како резултат на горчливите искуства од вооружениот конфликт. Не постои сомнение дека материјалните трошоци за успешна претконфликтна превенција се далеку помали од трошоците при меѓународна превентивна интервенција за време на конфликтот или по него.

3. ПРИЧИНИ ЗА МИСИЈАТА НА УНПРЕДЕП ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Да се преземе толку голем чекор за воспоставување на мировна мисија во една нова држава, без постоење на вооружен судир во неа, треба да постојат добри причини кои ќе го вклучат алармот кај меѓународната заедница. Токму тоа се случи во Република Македонија по нејзиното осамостојување. По долго размислување, идејата за барање на ваква мисија од ОН стана реалност, бидејќи тогашниот претседател на Република Македонија, Киро Глигоров, гледал на ситуацијата во земјата како на реална основа и потреба за воспоставување на мисија на ОН, односно превентивно распоредување на силите на ОН. Причините за вакво барање на претседателот се повеќестрани, кои несомнено укажуваат на неопходноста од таква акција во Македонија со цел да се зачува мирот на Балканот. Една од причините за превентивно распоредување на силите на ОН на границите на Македонија со Албанија и СР Југославија лежи во загриженоста околу можното влијание на борбите што се одвиваат во другите делови на поранешна Југославија и прелевањето на истите во Македонија. По стекнувањето на независноста, не беше воопшто лесно државата да се справи со проблеми од ваков вид. Бидејќи проблемот со неподготвеноста на младата држава за одбрана, мораше да се реши на некаков начин, претседателот Глигоров дал образложение за своето барање за присуство на ОН во земјата. Причините за воспоставување на ваква мисија треба да се разгледаат од повеќе страни и да се потенцираат неколку значајни елементи. Станува збор за:

-опасноста од прелевање на војната од север;

-загриженоста во врска со меѓуетничките односи во Македонија поради ситуацијата во Косово;

-иредентистичките концепти од кои не се откажуваа многу политичари во регионот;

-напнатите односи со јужниот сосед Грција;

-последниците од несигурната економска ситуација во Македонија врз крвката етничка стабилност што сè уште се одржуваше во земјата.

Знаејќи ја внатрешната состојба на нашата држава во тој период, ваквото барање од страна на претседателот е и повеќе од основано. Ова укажува на свесноста за тоа што може да се случи во Македонија доколку избие конфликт во Косово, се мисли на можноста за прелевање на борбите во Македонија. Во таква

²⁶⁶ Sokalski, H. (2003). An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy. Endowment of the United States Institute of Peace, pa. 29

ситуација, Албанците во Македонија би се вклучиле во конфликтот и западниот дел од земјата би се претворил во база на албански упади во Косово. Не е исклучена можноста таквите настани да предизвикаат поширока балканска војна, или поконкретно, југословенската армија да го искористи избувнувањето на албанското востание во Македонија и да навлезе во државата. Овој став е потврден со незаборавените територијални амбиции на режимот на Милошевиќ во однос на Македонија и од фактот дека Македонија е исклучиво ранлива земја ако избијат непријателства на регионот, бидејќи по независноста на нашата држава, кога југословенската армија се повлекувала, го понела целото тешко оружје, воздушни летала и опремата за набљудување на границата, оставајќи ја Македонија со намалена и неповолна безбедносна и одбранбена способност.²⁶⁷ Лошо би било за Македонија, како кривка држава, доколку избувне конфликт во Косово да дојде до прилив од бегалци. Причините за потребата од превентивно распоредување, се директно поврзани со целите коишто треба да се постигнат за добивање на позитивен исход од присуството на трупите на ОН во Македонија. Целта која требаше да се постигне со оваа мисија е персоналот на ОН да ги набљудува границите и да известува за сите настани што можат да ја загрозат територијата на Македонија. Исто така, присуството на ОН би ја спречило и можната странска агресија врз Македонија. Освен ова, контингентот на ОН би можел да помогне и во разделувањето на поголемите етнички групи кои евентуално би дошле до судир во земјата, со што ќе се подобри безбедноста во регионот. Дискутабилно беше прашањето дали на Македонија ќе и треба помош од ОН за смирување на етничките тензии. Во почетокот, македонскиот претседател и неговиот тим сметале дека нема потреба од таква помош, бидејќи Владата веќе пристапила кон решавање на меѓуетничките односи преку дијалог и преговори. Меѓутоа, подоцна, официјалните лица се согласиле со членовите на мисијата дека набљудувачите на цивилната полиција на ОН можат да ѝ помогнат на владата во нејзините активности. Важно е да се спомене дека македонските власти не очекуваат трупите на ОН да ги бранат нивните граници, туку очекуваат да ги намалат тензиите со самиот факт што ќе бидат присутни угледни меѓународни мировници.

Членовите на мисијата сметале дека силите на ОН првин треба да се распоредат во северните и во западните погранични области на Македонија, заради следниве цели:²⁶⁸

- да ги набљудуваат пограничните области и преку командантот на силите да го известуваат генералниот секретар на ОН за сите настани што можат да претставуваат закана за Македонија;
- со своето присуство, да одвраќаат такви закани од секаков извор, а и да помогнат да се спречат судирите до кои инаку би дошло меѓу надворешните елементи и македонските сили, придонесувајќи за зајакнување на безбедноста и довербата во Македонија.

За остварување на овие цели, потребно е постојано присуство на персоналот на ОН и набљудувачките места да бидат пополнети со луѓе во текот на 24 часа. Распоредувањето на мали сили на Обединетите нации од овој вид на македонската страна од границата, ќе ѝ помогне на Македонија и на двете соседни земји безбедно да го пребродат овој период. Имајќи во предвид дека Македонија може да претставува жариште за избувнување војна на целиот Балкан, присуството на трупите на ОН треба да даде огромен придонес за стабилноста во регионот и да даде максимална поддршка за изнаоѓање на решение за ситуацијата во поранешна Југославија.

Присуството на ОН во Македонија може да се подели на три главни оперативни фази. Првата фаза започнува од декември 1992 година до март 1994 година. Втората фаза е во периодот од април 1994 година до март 1995 година и последната, третата фаза започнува во април 1995, а завршува во февруари 1999 година. Во почетокот, т.е. во првата фаза мисијата била дел од УНПРОФОР чие седиште се наоѓало во Загреб, Хрватска. Како дел од УНПРОФОР, мисијата го носела називот „Команда за Македонија“, чие име подоцна било променето во „Команда за ПЈРМ“. Втората фаза е одвоена од првата од причина што со започнување на оваа фаза се проширил мандатот на мисијата. Тој проширен мандат опфаќал и „добри услуги“. Третата фаза започнала со Резолуцијата 983 на Советот на безбедност,²⁶⁹ според која „Командата на ПЈРМ“ на УНПРОФОР прераснала во посебна мисија, позната под името УНПРЕДЕП (UN Preventive Deployment Force). Мандатот на УНПРЕДЕП е утврден со став 85 од Извештајот на Генералниот секретар од

²⁶⁷ Според непотврдени податоци, Југословенската армија кога ја напуштала Македонија оставила четири тенка и само заради тоа што не можеле да ги стартуваат.

²⁶⁸ Sokalski, H. (2003). An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 136

²⁶⁹ United Nations Security Council Resolution 983, Adopted unanimously by the Security Council at its 3512th meeting, on 31 March 1995

22 март 1995 година.²⁷⁰ Оваа резолуција (983) повикува на соработка на мисијата на УНПРЕДЕП со УНПРОФОР и ОБСЕ и секако, се бара редовно известување за сите случувања на терен и известување за другите околности кои влијаат на мандатот на УНПРЕДЕП. Во Извештајот на Генералниот секретар стои дека секоја операција (се мисли на мисиите во Хрватска, Босна и Херцеговина и ПЈРМ, како одвоени една од друга) треба да има свој командант. Имајќи ја предвид поврзаноста на проблемите во регионот и избегнување на дуплирани трошоци за три паралелни организациски и командни структури, главната контрола и команда на трите операции била доделена на специјалниот претставник на Генералниот секретар и на командантот на силите на терен, кои раководеле или од УНПРОФОР или од седиштето на мировните сили на ОН.²⁷¹ Од 1993 година до почетокот на 1996 година, Командата за Македонија, а потоа и мисијата на УНПРЕДЕП испраќале извештаи до специјалните претставници на генералниот секретар во Загреб, најпрво до Јасуши Акаши (Yasushi Akashi), а подоцна и до Кофи Анан. Како важен момент треба да се споменат и редовните посети на специјалните претставници, кои несомнено имале влијание врз развојот на односите со лидерите на Македонија и секако за давање еден позитивен тек на работата на мисијата, која имаше за цел да го спречи ширењето на крвопролевање во регионот. Откако УНПРЕДЕП беше одвоена од другите мисии на поранешна Југославија,²⁷² шефот на мисијата се здобил со статус на специјален претставник на генералниот секретар. За специјален претставник на генералниот секретар бил назначен Хенрик Сокалски и на чело на превентивната мисија застана во јули 1995 година. Генералниот секретар назначил и командант на силите на УНПРЕДЕП.

Заминувањето на мисијата на УНПРЕДЕП од Македонија остави вакуум во земјата. Стационарањето на базата за логистичка поддршка на НАТО ни оддалеку не ги задоволи очекувањата на Македонија за активно присуство на НАТО во земјата. Практично, имаше еден голем безбедносен вакуум во периодот од заминувањето на мисијата на УНПРЕДЕП до поефикасното присуство на ОН.²⁷³ Вакуумот беше присутен поради тоа што не можеа сите проблеми во Македонија да се решат со една мировна мисија. Сакам да нагласам дека потребата за продолжување на мандатот беше важна и неопходна поради тоа што ниту една закана не беше целосно отстранета т.е. сите тие „крчкаа“ на тивок оган и многу лесно можеа да пламнат и да предизвикаат сериозно загрозување на мирот и безбедноста во државата и во целиот регион.

4. ЗОШТО НЕ ТРЕБАШЕ МИСИЈАТА НА УНПРЕДЕП ДА СИ ЗАМИНЕ ОД РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 1999 ГОДИНА?

Продолжувањето на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП на секои шест месеци претставуваше детална разработка и согледување на она што е постигнато во изминатите шест месеци и на она што допрва треба да се постигне и да се овозможи континуитет на тоа што веќе е започнато. Извештаите во кои се содржани причините за продолжување на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП, укажуваат на тоа дека последниот извештај содржеше еден елемент повеќе, кој не смееше да се изостави и да помине незабележано. Во 1999 година не смееше да се негира и да не се сврти целото внимание кон кризата што постоеше во Косово и влијанието кое може истата да го има во регионот. Жестоките тензии во Косово беа можеби и најважната компонента заради која не требаше да се дозволи да заврши мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП. Во

²⁷⁰ Владите на Хрватска и Поранешна Југословенска Република Македонија изразиле желба дека силите на ОН во нивните земји треба да бидат одвоени од УНПРОФОР. Влада на Босна и Херцеговина исто така изразила желба за можни промени во постоечките аранжмани во тие земји. Со цел да се одговори на нивните желби, но без компромитирање на економичноста и ефикасноста на интегрираните операции на ОН за одржување на мирот, Генералниот секретар предложил УНПРОФОР да се замени со три одвоени, но меѓусебно поврзани операции за одржување на мирот во Хрватска, Босна и Херцеговина и Поранешна Југословенска Република Македонија.

²⁷¹ Главното седиште на единиците, познато како UNPF-HQ (United Nations Peace Force headquarters) се наоѓало во Загреб и административните, логистичките и одговорностите за јавни информации на трите операции биле координирани таму. UNPF-HQ се одговорни и за врски со Владата на Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора), другите засегнати влади и НАТО.

²⁷² Во писмото од претседателот на Советот за безбедност до Генералниот секретар (UN Doc. S/1996/76) на 1 февруари 1996 година, меѓу другото, е истакнато: „Членките на Советот за безбедност во принцип се согласуваат со Вашите препораки Превентивно распоредените сили на Обединетите нации (УНПРЕДЕП) да станат независна мисија што во основа ќе има ист мандат, обем и состав на силите“.

²⁷³ Преземено од: <http://star.utrinski.com.mk/?pBroj=954&stID=2070&pR=3>

моментот на воспоставувањето на мисијата на УНПРЕДЕП во Република Македонија, ситуацијата во Косово беше помалку опасна отколку во 1999 година, кога беше одбиено продолжувањето на мандатот на мисијата. Ова укажува на една нелогична одлука на Советот за безбедност. Да се продолжи мандатот во време кога имало помал број причини за тоа (иако доволно сериозни), а да се одлучи за минување на мисијата во моментот кога се појавил дополнителен проблем, кој може да се одрази негативно врз безбедноста на Македонија и на Балканот, е вистината која постепено нè води до тоа дека непродолжувањето на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП е последица на потегот што го направи Македонија со воспоставување на дипломатските односи со Тајван. Но, овде се поставува прашањето дали Република Македонија можеше да си дозволи толку голем ризик и да ја доведе во прашање својата безбедност? Имајќи ги во предвид односите помеѓу Тајван и НР Кина, нема простор за сомневање дека воспоставувањето дипломатски односи на Република Македонија со Тајван, нужно водеше кон вето од страна на НР Кина за продолжување на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП. Република Македонија требаше да ги стави на вага придобивките од мисијата на УНПРЕДЕП и самата поддршка што ја имаше од НР Кина од една страна, а од друга страна да се види што може да изгуби со признавањето на Тајван. Вака поставени работите ќе дадеа еден сосема поинаков тек на настаните, бидејќи многу лесно можеше да се предвиди ветото на НР Кина. Признавањето на Тајван можеби требаше да се случи многу подоцна, т.е. кога безбедноста на Република Македонија ќе можеше да застане на стабилни нозе.

Заминувањето на мисијата на УНПРЕДЕП претставуваше ризик за безбедноста на Република Македонија. Ова веќе е потврдено со низа настани кои се случија во Македонија по заминувањето на мисијата, а кои негативно се одразија врз безбедноста на државата. Република Македонија во ниту еден момент не смееше да си дозволи да ја доведе во прашање безбедноста на државата. Еден месец по заминувањето на мисијата на УНПРЕДЕП, Македонија се соочи со прилив од над 350 000 косовски бегалци кои ја отежнаа состојбата во државата. Она што се случуваше во 2001 година во Македонија, на некој начин, ја потврдува грешката направена во 1999 година. Можеби да беше присутна мисијата на УНПРЕДЕП во тоа време немаше да се случи тоа што се случи. Првиот упад на македонската територија се случи во Танушевци, а за подготовка на таков упад на македонска територија треба време, треба да се организира со месеци или барем со недели. Да беше мисијата на УНПРЕДЕП и да беа тука нејзините патроли, лесно ќе се утврдеше дека се случува нешто лошо и меѓународната заедница ќе беше алармирана. Меѓутоа, ова е заеднички неуспех на Македонија и на меѓународната заедница.

Да се одржува безбедноста на една држава е сложена работа. Затоа пристапот кон вакви прашања треба да биде исклучиво сериозен и треба да се согледаат сите можни аспекти пред да се донесе каква било одлука, бидејќи последиците од неправилна одлука може да се видат многу подоцна, но нема да може да се избегнат истите.

4. УЛОГАТА НА УНПРЕДЕП ВО МАКЕДОНИЈА

Свесни сме дека мисијата УНПРЕДЕП немаше намера да биде камен на мудроста и да ги решава сите проблеми кои се составен дел од Македонија. Мислењата за улогата на УНПРЕДЕП се различни, во зависност од очекувањата на субјектите. Она што нам ни е битно е дека Македонија беше првата земја која ја имаше можноста на нејзината територија да биде стационирана мисија од ваков вид, односно превентивна мисија. Мисијата на УНПРЕДЕП покажа дека под одредени услови превенцијата може да успее. Присуството на УНПРЕДЕП во Македонија имаше индиректно влијание врз паралелните меѓународни иницијативи за унапредување на односите меѓу Македонија и јужниот сосед. На 18 март 1994 година, претседателот Клинтон го назначил Метју Нимиц за специјален пратеник за Македонија, кој повеќе пати ги посети Скопје и Атина, дејствувајќи на начин карактеристичен за шатлдипломатија. Двете страни разговарале и предлагале различни предлози и решенија околу името, како и за пошироките грчко-македонски односи. Истовремено и Сајрус Венс бил многу активен во рамките на својот мандат во Обединетите нации. Во ноември 1994 година, грчките преговарачи се согласиле да дискутираат за „мал пакет“ билатерални иницијативи кои го исклучувале прашањето за името. Веќе на 1 август 1995 година, американскиот државен секретар Ричард Холбрук објавил дека е постигнат напредок во грчкомакедонските односи. На 13 септември 1995 година, Македонија и Грција ја потпишале Привремената спогодба (согласност), која ги опфаќа следниве области: пријателски односи и мерки за градење доверба меѓу двете земји, човекови и културни права, меѓународни и регионални институции, и договорни односи. Не беа забравени ниту економските, трговските, еколошките и правните прашања. По потпишувањето на Привремената спогодба и по укинувањето на грчкото ембарго, развојот на македонско-грчките односи бележи нагорна линија. Меѓутоа спорот со името сè уште е нерешен. Нимиц го наследи Венс како

претставник на генералниот секретар на ОН, ставајќи им ги на располагање своите добри услуги на двете страни. Како дополнителен гест на добра волја, Македонија унилатерално ги укина визите за грчките државјани. Најпроблематични се односите на Македонија со Грција, бидејќи од самиот почеток Грција настојуваше да ја изолира Македонија на меѓународен план. Меѓутоа, Грција на тој начин ја испушти можноста да биде земја што ќе дава значаен придонес за регионалната соработка на Балканот.

Што се однесува до западниот сосед на Македонија-Албанија, односите меѓу овие две држави се подобриле како резултат на напорите на УНПРЕДЕП. Само во декември 1997 година, македонскиот министер за надворешни работи, Благој Ханциски, ја посетил Тирана и потпишал шест билатерални договори, од кои четири се однесувале на регулирање на граничниот режим, а два на економска соработка. Договорите околу границата овозможиле да се намалат тензиите по нејзината цела должина преку спречување и решавање на граничните инциденти, а бил изменет и визниот режим, при што биле намалени цените на визите. Интензивните соработки продолжиле и понатаму и за прв пат во Македонија допатувал премиерот на Албанија- Фатос Нано (Fatos Nano). И тогаш биле склучени осум договори за заемна соработка, кои се однесувале на судството, финансиите и царината. На тој начин се интензивирале средбите и соработката на министерско ниво меѓу двете земји.

Во однос на нашиот северен сосед, како резултат на иницијативите на УНПРЕДЕП, преземени во текот на мандатот, можеа да се забележат извесни промени во односите меѓу овие две земји. Иако во почетокот на мандатот ситуацијата не беше добра, неизбежно беше да се забележи дека постои напредок во односите меѓу Сојузна Република Југославија и Македонија. Сè почесто до израз доаѓаше мирољубивата соработка и проширената соработка, која полека, но сигурно придонесуваше за надминување на споровите од минатото. Меѓутоа, потребно е да се напомене дека и покрај тоа што односите меѓу овие две земји се подобриле за разлика од периодот по осамостојувањето на Македонија, опасноста не е искоренета во целост. Особено треба да се напомене неповолната ситуација во периодот кога не се продолжи мандатот на УНПРЕДЕП.

Улогата на мисијата на УНПРЕДЕП ја оценуваме како позитивна. Сите активности преземени за време на нејзиниот мандат, придонесоа за мир во земјата и стабилност на регионот. Бројните состаноци направени на различно ниво, зборуваат за искрените намери на ОН и за воспоставување на трајна соработка меѓу повеќе земји. За една држава да може да функционира, мора да има воспоставено добри соседски односи. Имајќи предвид дека Македонија наидува на тешки проблеми на тоа поле, неизбежна беше потребата од фактор кој ќе придонесе за подобрување на соседските односи, за промовирање на соработка и претставување на новата држава. Во времето на своето осамостојување, Македонија, како нова држава, беше релативно нестабилна и се наоѓаше на самиот почеток во формирање на сè што е потребно за да може една држава да прерасне во силна држава која ќе стои на цврсти нозе. Се разбира дека тоа ниту е едноставно, ниту се постигнува преку ноќ. Затоа беше потребно да се вложат тешки напори. Македонскиот претседател, Глигоров, свесен за тоа, побарал помош од ООН. ООН залагајќи се за зачувување на мирот и стабилноста, воспоставија една превентивна мисија на територијата на Македонија. Ова покажа дека и покрај тоа што Македонија во тој момент не беше членка на ОН, ова за нас претставуваше голем успех, а од друга страна, се потврдија заложбите на ОН. Мисијата на УНПРЕДЕП претставуваше витален фактор за унапредување на стабилноста во регионот. Оваа мисија треба да послужи како пример за успех на мировните операции на ОН. Мисијата на УНПРЕДЕП претставува модел за превентивно распоредување, кој треба да послужи како инспирација за ОН при решавање на разни кризни ситуации во почетните фази, во различни делови во светот. Вредноста на мисијата на УНПРЕДЕП не се цени само во однос на нејзината воена компонента и набљудувањето на границата, туку и врз основа на нејзините цивилни активности насочени кон подобро разбирање меѓу различните етнички групи во државата. Првична оценка за достигнувањата на мисијата на УНПРЕДЕП треба да биде тоа што основната цел за која беше воспоставена мисијата, беше остварена, односно мисијата на УНПРЕДЕП успеа да го спречи прелевањето на насилните конфликти од другите делови на Југославија.

Некои набљудувачи сметале дека мисијата на УНПРЕДЕП не ги заслужува сите овие комплименти. Ваквиот став се заснова врз мислењата дека мисијата на УНПРЕДЕП имала повеќе негативни работи, отколку позитивни. Тука се спомнуваат следниве мислења: дека мисијата на УНПРЕДЕП немала моќ да влијае врз посериозните настани во земјата, дека е премногу блиска до Владата и дека контингентите со мешани трупи кои ги замениле американските војници, наводно биле „често отворено антиалбански настроени“ и немала моќ да влијае врз внатрешните настани во земјата. Меѓутоа, сметам дека ваквите обвинувања не се основани, од причина што мисијата на УНПРЕДЕП дејствуваше во оние рамки кои беа договорени со македонската влада и не можеме да се жалиме дека силите на ОН немале влијание врз некои

посериозни настани во земјата. Дека мисијата на УНПРЕДЕП била премногу блиска до македонската влада, треба за нас да биде позитивна страна, а не да гледаме како негативност на ова. Тоа ја покажува интензивната соработка меѓу политичката гарнитура и претставниците на ОН, која е неопходна за да може да се оствари мисијата. Најсериозното обвинување дека контингентите што ги замениле американските војници се „отворено антиалбански настроени“ не смее да се земе во предвид, бидејќи доколку е така, резултатот на целокупната мисија ќе беше поинаков од оној каков што е. Дека не е така, докажуваат четите на НОРДБАТ кои биле стационирани во градови каде што има населено етнички Албанци, преземајќи разни чекори за стекнување доверба, зборувајќи албански јазик за време на националните празници, како и земање во предвид сè што беше поплака против македонските власти и припадниците на мисијата.

Во текот на шесте години додека постоеше, мисијата на УНПРЕДЕП ѝ помагаше на Македонија да ја зајакне својата позиција во меѓународни рамки, поддржувајќи го процесот на нејзиното созревање. Мисијата на УНПРЕДЕП имаше зајакната улога и на внатрешен план, т.е. стана симбол за поттикнување на дијалог меѓу политичките партии. Додека беше присутна мисијата на УНПРЕДЕП, Македонија направи чекор напред во изградба на плуралистичка политичка арена и политичка култура, засновани врз демократските принципи на граѓанското општество. Политичката клима по должината на границата на Македонија значително беше подобрена за време на мисијата на УНПРЕДЕП, а првите два столба не само што цврсто и симболично ја поддржуваа сувереноста на Македонија, туку придонесоа неколку цврсти билатерални иницијативи на извесен начин да ги кодификуваат сличните заложби на меѓународната заедница за почитување на принципот на неповредливост на границите. Наглото прекинување на мисијата на УНПРЕДЕП, се разбира, негативно се одрази врз зацртаните активности во градењето на мирот. Извесен број проекти мораа да бидат замрзнати, додека некои беа завршени или продолжија да се изведуваат со нови покровители или во рамките на други институции. Преостанатите проекти биле преземени од страна на влади, организации и невладини организации со слични гледишта, кои добро ги познаваа потребите на Македонија во комплексниот процес на нејзината транзиција. Без сомнение, мисијата на УНПРЕДЕП, т.е. Обединетите нации успеаја да повлечат една линија на безбедноста и да ја одржуваат цели шест години преку јакнење на довербата. Мисијата на УНПРЕДЕП покажа дека мултидимензионалниот и интегриран пристап кон превенција, може да биде многу ефикасен. Не смее да не се споменат позитивностите кои ги носи една превентивна акција во однос на трошоците. Спречувањето на конфликти, преку мисијата на УНПРЕДЕП, се покажа како акција која е многу поефтина и поефикасна. Конфликтите кои не се спречени во раната фаза, резултираат со голем број жртви и поголеми материјални трошоци. Затоа, превентивната операција на ОН во Македонија треба да послужи како инспирација за меѓународната заедница во насока на натамошно проширување на превентивни концепти, односно на нивната практична примена.

Значи, успехот на мисијата на УНПРЕДЕП не можеме да го оспориме. Причината за нерешавањето на сите проблеми во Македонија, не треба да се бара во неефикасноста на мисијата на УНПРЕДЕП. Напротив, не можеме да очекуваме дека за период од шест години ќе дојде моќен меѓународен фактор кој ќе ги реши сите проблеми во земјата, особено кога станува збор за проблеми кои се дел од далечното минато и со длабоки корени. Ненадејното заминување на мисијата на УНПРЕДЕП може да го сметаме како наша грешка. Сепак не се мали придобивките со кои се стекна Македонија за време на присуството на мисијата на УНПРЕДЕП во нашата земја. Најдобро може да се види позитивната улога на мисијата на УНПРЕДЕП кога би се „ставиле на вага“ сите активности кои ги презема мисијата за доброто на Македонија, вклучувајќи ги активностите од трите столба. Можеби тоа е единствениот начин да се види каде би била Македонија, денес доколку македонскиот претседател не побараше присуство на ОН. Само на тој начин може да се даде вистинска оценка за улогата на мисијата на УНПРЕДЕП во Република Македонија.

5. ЗАКЛУЧОК

Како инструмент на колективната безбедност се разработени мировните операции на ОН. Во случај на спорови помеѓу државите, ОН преземаат мерки за мирно решавање на истите. Една од тие мерки се мировните операции. Мировните операции не се воспоставуваат заради уништување на непријателот. Напротив, тие се воспоставуваат за создавање на поволна клима за зачувување на мирот, во согласност со страните во спорот и без употреба на сила (освен во самоодбрана).

Дека ОН вложуваат во својата превентивна политика, зборува и примерот со мировната мисија во Република Македонија заради спречување на конфликтот. Најпрво, како дел од УНПРОФОР, а подоцна и самостојна, мисијата на УНПРЕДЕП е дел од реалноста на Македонија и првата мисија на ОН со ваков карактер. Причините за превентивно распоредување на силите на ОН во Македонија се повеќестрани. Ситуацијата во Македонија, во тој период, била загрижувачка поради можноста од прелевање на војната од

север, несигурната економска состојба, односите со соседите, меѓуетничките односи во земјата и сл. Распоредувањето на силите на ОН во северните и западните погранични области на Македонија ѝ помогна на нашата држава да го преброди тој тежок период.

Основната функција на мисијата беше набљудување на македонската граница со СРЈ и Албанија и известување за сите ситуации кои се значајни и можат негативно да влијаат на зачувувањето на мирот во регионот. Меѓутоа, искуството на ОН на планот на одржување на мирот, укажува на тоа дека мисиите од ваков карактер не можат да се ограничат само на набљудување на границата. Сепак, треба да се знае дека рамката на делување на една превентивна мисија е многу поширока. Ограничувањето на мандатот на една превентивна операција може да се одрази негативно врз целите кои треба да ги постигне мисијата. Затоа, може да кажеме дека цврстите ставови на ОН за проширување на мандатот на делување беа оправдани. Не би се постигнал никаков ефект доколку мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП беше ограничен само на набљудување на границата. „Добрите услуги“ и „човековата димензија“ на УНПРЕДЕП го подигнаа нивото на позитивни достигнувања на планот на превенцијата во Македонија и во регионот. Бројните проекти превземени од страна на мисијата на УНПРЕДЕП, укажаа на искрените намери и добрата волја за зачувување на мирот во регионот и создавање на позитивна клима внатре во државата за промовирање на дијалогот меѓу етничките групи, политичките партии и градењето на добрососедските односи. Несебичното пружање помош од страна на мировниците, го подигна нивото на доверба од страна на граѓаните во Република Македонија и го намали скептичниот став на дел од политичката гарнитура на Македонија за намерите на ОН.

Нема да погрешиме ако заклучиме дека мисијата на УНПРЕДЕП се покажа како позитивен пример за еден современ пристап кон превенција на конфликти и создавање погодна почва за градење на демократско општество, промоција и почитување на човековите права, градење добрососедски односи, развој на меѓупартиски дијалог и преземање на мерки за откривање и спречување на транснационалниот криминал.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Sokalski, H. (2003). An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 29
- [2] United Nations Security Council Resolution 983, Adopted unanimously by the Security Council at its 3512th meeting, on 31 March 1995
- [3] <http://star.utriniski.com.mk/?pBroj=954&stID=2070&pR=3>